

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 54, Aralık/December 2025, 146-166

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/95841>

ISSN 2791-6812

Kuzey Irak'ta Osmanlı Mirası: Akra Kışlası'nın Tarihi, Mimarisi ve Toplumsal Rolü*

Ottoman Heritage in Northern Iraq: The History, Architecture, And Social Role of The 'Aqra Barracks*

Yazar Bilgisi Author Information

Ömer EROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bolu, Türkiye
Asst. Prof., Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Bolu, Türkiye
erogluomer0707@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-3840-1286

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1727184
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
25 Haziran/June 2025	1 Aralık/December 2025

* Bu makale, daha önce 4. Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi'nde bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş ve yeni verilerle zenginleştirilmiş hâlidir.

* This article is an expanded version of the study previously presented as a paper at the 4th International Conference on Current Scientific Studies and enriched with new data.
https://www.ortadogukongresi.org/_files/ugd/797a84_7a9f2ad63c0d49cba50c303055a3dbd8.pdf

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Irak'ta inşa ettiği en önemli askerî yapılardan biri olan Akra Kışlası, çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımla incelenmektedir. Akra Kışlası, Osmanlı taşra yönetimi ve askerî modernleşme politikalarının yerel ölçekte nasıl hayata geçirildiğini ve biçimlendiğini gösteren nadir ve özgün mimari örneklerden biri olarak dikkat çekmektedir. Araştırmanın başlangıcında, Akra'nın kadim tarihi ve coğrafi konumu, eski dönemlerden Osmanlı yönetimi öncesine kadar ayrıntılı biçimde ele alınmış; kentin tarihsel gelişim sürecinde yaşanan jeopolitik, idari ve toplumsal dönüşümler irdelenmiştir. Özellikle bölgenin dağlık ve stratejik coğrafyası, farklı etnik toplulukların varlığı, toplumsal yapının çeşitliliği ve kültürel etkileşimler, Akra Kışlası'nın inşa sürecinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı arşiv belgeleri, seyahatnameler, yerel tarih kitapları ve saha gözlemlerinin birlikte değerlendirilmesiyle, kışlanın genel yerleşim planı, işlevsel organizasyonu, savunma unsurları, kullanılan yapı malzemeleri ve mimari detayları kapsamlı şekilde analiz edilmiştir.

Kışlanın merkezi avlu düzeni, simetrik kat planları, iç ve dış mekânların düzenlenişi, taş ve tuğla gibi bölgeden temin edilen yerel yapı malzemelerinin kullanımı, hem Osmanlı askerî mimarisinin klasik prensiplerini hem de bölgesel yapı geleneklerini bütünleştiren bir sentez ortaya koymaktadır. Akra Kışlası'nın mimari organizasyonunda, merkezi otoritenin gereksinimleri ile yerel ustaların bilgi birikimi ve teknik yetenekleri arasında dinamik bir ilişki kurulmuş; bu sayede yapı hem askerî işlevsellik hem de coğrafi koşullara uyum bakımından özgün bir karakter kazanmıştır.

Kışla sadece askerî bir garnizon değil, aynı zamanda idari bir merkez, toplumsal etkileşimin merkezi ve kent yaşamını şekillendiren bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Yapının inşa edildiği dönemde kamu düzeninin sağlanması, asayişin temini, güvenliğin korunması ve Osmanlı merkezi otoritesinin taşraya aktarılması açısından stratejik bir işleve sahip olmuştur. Zamanla şehir kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelen Akra Kışlası, yerel halk arasında “devletin evi” ve “şehrin kalbi” gibi unvanlarla anılmıştır. Ayrıca kışlanın sosyal ve kültürel etkilerine de özel bir vurgu yapılmıştır. Akra Kışlası, şehir dokusuna kattığı mimari kimlik, toplumsal hafızada sahip olduğu yer ve kentleşme sürecine sağladığı katkı ile sadece askerî değil, çok yönlü bir rol üstlenmiştir. Kışlanın yönetim pratiklerini, sosyal hayatı, ticaret ve zanaatkârlığı nasıl etkilediği; bölge halkı üzerindeki sosyal değişim dinamikleri ve yerel mimari geleneklerle kurduğu ilişki ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Kışla, şehirde yeni hizmetlerin, kamu binalarının ve toplumsal yapıların gelişimini de tetiklemiştir.

Akra Kışlası, Osmanlı askerî mimarisinin tipik unsurlarını yansıttığının ötesinde, bölgenin yerel inşaat teknikleriyle bütünleşen yapısı, kente kazandırdığı kimlik ve sosyal ve kültürel dönüşümlerdeki merkezi rolüyle dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Sanatları, Askerî Mimari, Osmanlı Kışlaları, Akra Kışlası, Kültürel Miras.

Abstract

The 'Aqra Barracks, one of the most significant military structures built by the Ottoman Empire in Northern Iraq, is examined through a multidimensional and holistic approach. The barracks stands out as a rare and unique architectural example that reflects how Ottoman provincial administration and military modernization policies were implemented and shaped at the local level. At the beginning of the study, the ancient history and geographical position of 'Aqra are discussed in detail, covering the period prior to Ottoman rule; the geopolitical, administrative, and social transformations that marked the city's historical development are analyzed. Especially, the region's mountainous and strategic geography, the presence of diverse ethnic communities, social plurality, and cultural interactions played a decisive role in the construction process of the barracks. By evaluating Ottoman archival documents, travel accounts, local historical sources, and field observations, the settlement plan, functional organization, defensive elements, building materials, and architectural details of the barracks are comprehensively analyzed.

The central courtyard arrangement of the barracks, symmetrical floor plans, organization of interior and exterior spaces, and the use of locally sourced stone and brick reveal a synthesis that combines the classical principles of Ottoman military architecture with regional building traditions. In the architectural organization of the 'Aqra Barracks, a dynamic relationship has been established between the requirements of the central authority and the knowledge and technical skills of local masters; thus, the building acquired a unique character in terms of both military functionality and adaptation to geographical conditions.

The barracks came to fore not only as a military garrison, but also an administrative center, a heart of social interaction, and a formative element of urban life. During the period in which it was built, the structure had a strategic function in terms of maintaining public order, ensuring public order, protecting security and transferring the Ottoman central authority to the provinces. In course of time, the 'Aqra Barracks became an inseparable part of the city's identity and was referred to by the local population as the "house of the state" and the "heart of the city." Special emphasis was also placed on the social and cultural impact of the barracks. The 'Aqra Barracks has taken on a multifaceted role, not only military, but also due to the architectural identity it adds to the city tissue, its place in social memory, and

its contribution to the urbanization process. The barracks' management practices, social life, and impact on trade and craftsmanship; the dynamics of social change on the local population and its relationship with local architectural traditions have been evaluated in detail. The barracks also triggered the development of new services, public buildings, and social structures in the city.

Beyond reflecting typical elements of Ottoman military architecture, the 'Aqra Barracks is notable for its structure, which integrates with the region's local construction techniques, the identity it has brought to the city, and its central role in social and cultural transformations.

Keywords: Turkish Islamic Arts, Military Architecture, Ottoman Barracks, 'Aqra Barracks, Cultural Heritage.

Giriş

“Kışla” kelimesi, eski Türkçedeki kışlağ sözcüğünden türemiş olup “kışın oturlan yer” anlamına gelir. Osmanlı döneminde kışlalar, askerlerin topluca barınması, eğitilmesi ve güvenliğinin sağlanması amacıyla inşa edilen büyük ölçekli yapılardır. Plan anlayışı Roma askerî teşkilatındaki castrum düzenini hatırlatırken, geniş avlu etrafında sıralanan odalarıyla Osmanlı medreselerini ve Orta Asya'daki konut mimarisini çağırıştırır.

Osmanlı'da kışla mimarisi, 18. yüzyılın sonlarından itibaren askerî yenileşme hareketleriyle belirginleşmiştir. III. Selim'in Nizâm-ı Cedîd ordusu için yaptırdığı Selimiye Kışlası (1800–1806), bu sürecin en önemli örneklerinden biridir. II. Mahmud devrinde ve Tanzimat sonrasında kışla inşaatı imparatorluğun farklı bölgelerine yayılmış; yapılar genellikle kare ya da dikdörtgen planlı, ortasında geniş bir avlu bulunan, iki veya üç katlı biçimde tasarlanmıştır. Sade cepheleri, kalın duvarları ve sınırlı bezemesiyle işlevsellik ön plandadır. İstanbul'un yanı sıra Anadolu'da (Erzurum, İzmir, Sivas), Balkanlar'da (Şumnu, Manastır), Arap vilayetlerinde (Şam, Bağdat) ve Kuzey Irak'ta (Musul, Kerkük, Akra) örnekleri görülür. Bu yayılım, kışlaların yalnızca askerî değil, aynı zamanda idarî kontrol ve devletin yenileşme sürecinin sembolleri hâline geldiğini göstermektedir.

Sınır bölgelerinde kurulan kışlalar (قشلات), Osmanlı'nın merkezî otoritesini ve çağın yeni yönetim anlayışını taşrada görünür kılan stratejik yapılardır. Kuzey Irak'ta 19. yüzyılda inşa edilen örnekler hem devletin reform politikalarının hem de taşra toplumlarında meydana gelen sosyal değişimlerin önemli tanıklarındır.

Bu bağlamda Akra Kışlası, Osmanlı'nın Kürt bölgelerinde güvenliği sağlama, idarî düzeni yeniden yapılandırma ve merkezî otoriteyi güçlendirme çabalarının mimari bir yansımasıdır. Konumu, plan şeması, malzeme seçimi ve mekânsal organizasyonu hem askerî gereksinimleri hem de bölgenin coğrafi ve toplumsal koşullarını yansıtır. Bu

çalışmanın amacı, Akra Kışlası'nın inşa sürecini ve mimari özelliklerini Osmanlı taşrasındaki askerî ve idarî yapılanma bağlamında incelemektir. Arşiv belgeleri, saha gözlemleri ve bölgesel tarih kaynakları bir araya getirilerek yapının tarihsel arka planı ile şehir dokusu içindeki konumu analiz edilmiştir.

Akra Kışlası, merkezi avlusu, düzenli planı ve savunma kurgusuyla Osmanlı'nın doğu vilayetlerinde uyguladığı yönetim anlayışını ve yerel koşullarla kurduğu etkileşimi yansıtır. Bu yönüyle yalnızca askerî bir yapı değil, aynı zamanda dönemin sosyal ve kültürel dönüşümünü belgeleyen bir örnektir. Mekânsal düzeni, askerî işlevle birlikte toplumsal yaşamı da biçimlendirmiş; taşra kentlerinde devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin somut bir göstergesi olmuştur.

Bu çalışma ayrıca Akra Kışlası'nı diğer Osmanlı kışlalarıyla karşılaştırarak ortak tipolojik özellikleri ve bölgesel farklılıkları ortaya koymakta; aynı zamanda bu tür yapıların günümüzde karşı karşıya kaldığı tahribat ve işlevsizlik sorunlarına dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Akra Kışlası, Osmanlı'nın taşrada uyguladığı yenileşme politikalarının mekânsal izlerini anlamak ve bölgesel mimari mirasın korunmasına katkı sağlamak bakımından önemli bir referans noktasıdır.

1. Akra'nın Coğrafi Konumu

Irak'ın kuzeyinde, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi sınırları içinde yer alan Akra ilçesi (Resim: 1), Duhok ilinin güneydoğusunda konumlanmaktadır. Güneyinde Hamdaniye (Hamdaniya) ilçesi yer almakta olup, buradan Ninova Ovası ve Musul havzasına uzanan doğal bir geçiş hattı bulunmaktadır. Batıda Şeyhan ilçesi ve Erbil ili ile sınır paylaşan Akra, bu yönüyle bölgenin etnik, kültürel ve ekonomik etkileşim ağına dâhil olmaktadır. Kuzeyinde ise tarihî ve coğrafi açıdan stratejik öneme sahip Amedi (Amadiye) ilçesi yer almaktadır.¹

Bu coğrafi konum, Akra'yı tarih boyunca hem dağlık hem de ova yerleşimleriyle sürekli ilişki içinde tutmuş, böylece şehri bölgenin askerî, idari ve kültürel gelişiminde belirleyici bir merkez hâline getirmiştir. Doğal geçit niteliği, Akra'ya hem savunma açısından korunaklılık hem de ulaşım bakımından erişilebilirlik kazandırmış; bu sayede şehir, Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan idari ağ içinde sürekliliğini koruyan stratejik bir yerleşim alanı olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür.²

¹ Cevher Ali Aziz-Ramazan Kemal, *Akra'nın Yatırım Projesi*, (Erbil: Erbil matbaası, 2012), 7.

² Abduljabbar Carcis, *Delil Musul Al-Alem*, (Musul, Musul matbaası, 1975), 142.

Resim: 1. Akra İlçesi

2. Akra'nın Tarihi ve Osmanlı Hakimiyeti

2.1 Antik ve Ortaçağ'dan Osmanlı'ya Uzanan Süreç

Akra, Mezopotamya ile Anadolu arasında doğal bir geçit oluşturması nedeniyle çok eski dönemlerden beri önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Arkeolojik bulgular, çevredeki mağara ve höyüklerde M.Ö. 5. binyıla uzanan insan yerleşimini ortaya koymaktadır.³ Şehir, Asur İmparatorluğu döneminde askerî ve idarî bir merkez olarak gelişmiş; Pers, Helenistik, Roma ve Sasanî dönemlerinde de stratejik konumunu sürdürmüştür. Pers ve Helenistik dönemlere ait yazıtlar ile taş eserler, Akra'nın erken dönemlerden itibaren çokkültürlü bir şehir kimliğine sahip olduğunu göstermektedir.⁴ İslâm fetihleri sonrasında şehir, Emevî ve Abbâsî hâkimiyetine girmiş; kısa sürede cami, han, çarşı ve medreseleriyle klasik bir İslam kenti görünümünü kazanmıştır.

Dini ve kültürel yapı, çevre bölgelerden gelen âlim, tüccar ve zanaatkarların etkisiyle zenginleşmiş; Akra, bölgesel ölçekte ilim, ticaret ve kültür merkezi hâline gelmiştir.⁵

2.2 Kürt Emirlikleri Dönemi ve Osmanlı Hakimiyeti

Ortaçağ boyunca Akra, bölgesel güç mücadelelerinin merkezinde yer almış ve farklı Kürt emirliklerinin hâkimiyetinde kalmıştır.⁶ Şehir, özellikle Bahdinan Emirliği döneminde önemli bir gelişme süreci yaşamış; bu dönemde inşa edilen surlar, idari yapılar ve dini merkezler Akra'nın bölgesel bir idare ve kültür odağına dönüşmesini sağlamıştır.

³ Çambet Şükri Akrayi, *Krallık dönemi Akra*, (Erbil: Erbil matbaası, 2008), 23.

⁴ Muhammed Emin Zeki, *Irak'ın Eski Tarihi ve Kürt Tarihinin Özeti*. (Bağdat: Maarif Matbaası, 1930),

⁵ Haşim Yahya El-Mallah, *Râşidi Döneminde Musul'un Kurtuluşu ve İmarı*, (Musul, 1992), 29.

⁶ Abdülkerim Fendi, Vd., *Duhok il Rehberi*, (Duhok: Duhok Üniversitesi yayınları, 1995), 169.

Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, Musul ve Kuzey Irak bölgelerinde hâkimiyet kurarak Akra'yı imparatorluk yönetim sistemine dâhil etmiştir.⁷ Şehir, Osmanlı'nın klasik taşra modeli çerçevesinde, merkezî otoriteye bağlı ancak sınırlı özerklik tanınan yerel beylerce yönetilmiştir. Yerel emirler, valilere askerî ve mali destek sağlamakla yükümlü olup, iç işlerinde görece serbest hareket edebilmişlerdir. Böylece Osmanlı, bölgeyi doğrudan işgal etmeden kontrol altında tutmuş ve yerel dengeleri gözetmiştir.⁸

Bu yarı özerk yapı 19. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiş; ancak Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanlarıyla birlikte taşrada köklü bir yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Amaç, merkezî yönetimi güçlendirmek, yerel beyliklerin etkisini azaltmak ve çağın gereklerine uygun bir idari düzen kurmaktır. Bu çerçevede Akra gibi emirlik merkezleri doğrudan vilayet idaresine bağlanmış; askerî, mali ve idarî işler merkezden gönderilen memurlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır.⁹

Bu dönüşüm şehir dokusunu da etkilemiş; askerî ve sivil idarenin ayrışması, yeni kamu binalarının inşası ve güvenlik teşkilatlarının kurulmasıyla Akra, Osmanlı taşra yenileşme sürecine dâhil olmuştur. Artık şehir, sadece yerel bir yönetim merkezi değil, aynı zamanda imparatorluğun reform vizyonunu yansıtan bir model yerleşim hâline gelmiştir.¹⁰

3. Akra Kışlası'nın İnşası ve Mimari Özellikleri

3.1. Konumu ve Tarihçesi

Akra Kışlası (Plan: 1); (Resim: 2); (Resim: 3); Akra ilçesinin merkezinde, Akra Ulu Camii'nin doğu tarafında konumlanmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti, özellikle sınır bölgelerinde ortaya çıkan güvenlik sorunlarının çözümü, aşiret ayaklanmalarının önlenmesi ve merkezi otoritenin güçlendirilmesi amacıyla birçok yeni kışla inşa etmiştir.¹¹ Akra Kışlası da bu askeri ve idari dönüşüm politikalarının bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Kışlanın inşasına dair karar, bölgede yaşanan toplumsal huzursuzluklar, askeri sevkiyat gereksinimleri ve yeni kamu düzeninin tesisi gibi nedenlere dayanmaktadır. Dolayısıyla Akra Kışlası, Osmanlı Devleti'nin taşrada yürüttüğü idarî ve askerî reformların somut bir mekânsal yansıması olarak öne çıkmaktadır.¹²

⁷ Hikmet Molla Yasin, *Akra*, (Dohuk: Dohuk Matbaası, 2012), 155.

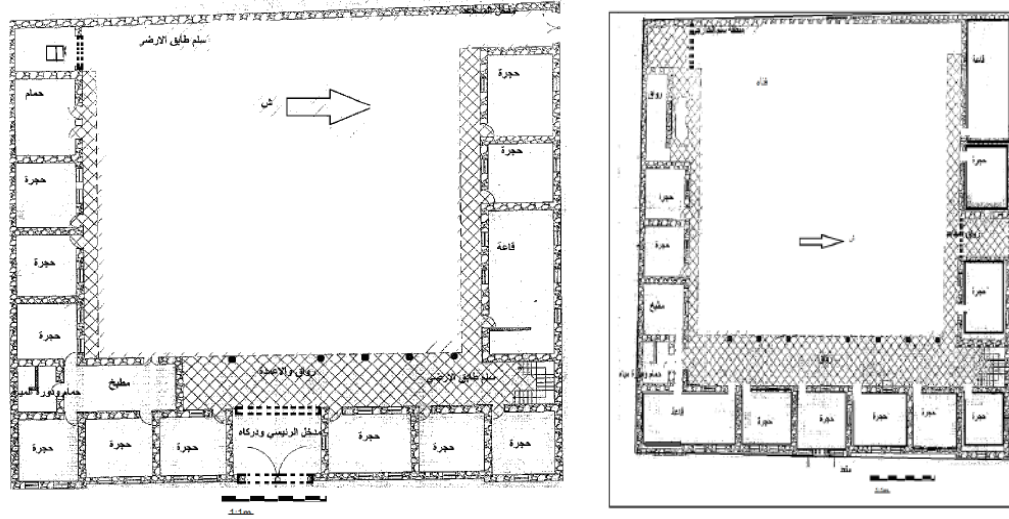
⁸ El-Haddad, *İslam Medeniyetinde Mimarlık ve Sanatlar*, (Kahire: Haliç Arap yayınları, 2009), 236–237.

⁹ Enver Mayı, *Badinandeki yerli hak*, (Dohuk: 1999), 49.

¹⁰ Kamaran Kasım Abdülrahman, *Akra Eski Ve Yeni Tarihi*, (Akra: Akra İlçe İdari Yayınlar, 2012), 17.

¹¹ Celil İsmail Abdullah, Osmanlı Kışlalarının Irak'ta Asayişin Sağlanmasındaki Rolü. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 12/1, (2014), 15.

¹² Faik Abu Zait Selim Akrayı, *Akranın Turistik Rehberi*, (Erbil: 1999), 19, 20.

Plan: 1. Akra Kışlası'nın birinci ve ikinci katlarının plan şeması.
(Dohuk Eski Eserler Müdürlüğü Arşivi)

Resim: 2. Akra Kışlası'nın Eski Resimleri.
(Dohuk Eski Eserler Müdürlüğü Arşivi)

Resim: 3. Akra Kışlası'nın Genel Görünümü.

Kışlanın inşa tarihiyle ilgili literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, yapının 19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat reformlarının taşrada ivme kazandığı dönemde inşa edildiğini ileri sürmektedir.¹³ Buna karşılık diğer bir görüş, Akra Kışlası'nın daha erken tarihlerde, 19. yüzyılın ilk yarısında, yaklaşık 1845-1850 yılları arasında inşa edildiğini savunur.¹⁴ Bu yaklaşım, benzer Osmanlı kışlalarıyla yapılan tipolojik karşılaştırmalara ve bölgedeki askerî-idarî düzenlemelerin erken dönemde başlamasına dayandırılmaktadır.

Nitekim, Erbil Kışlası merkezde idarî ve askerî kontrolün simgesi olmuş, Mahmur Kışlası bölgedeki aşiret hareketlerini denetlemek için stratejik bir noktada konumlanmış, Güver (Gwer) Kışlası Dicle Nehri'nin önemli geçiş güzergâhını kontrol eden bir üs işlevi görmüş, Köysancak Kışlası¹⁵ ise Revanduz hattı ile Kerkük ve Erbil yolunu güvence altına almak amacıyla inşa edilmiştir.¹⁶ Bu yapılarla yapılan karşılaştırmalar, Akra Kışlası'nın da benzer bir bağlamda değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Akra Kışlası'nın kesin inşa tarihi konusunda tam bir uzlaşa sağlanamamıştır. Bununla birlikte, gerek bölgedeki diğer Osmanlı kışlalarıyla yapılan karşılaştırmalar gerekse taşra mimarisinin gelişim seyri dikkate alındığında, yapının 1845-1850 yılları civarında inşa edilmiş olma ihtimali daha güçlü bir seçenek olarak öne çıkmaktadır.

3.2. Mimari Plan ve Yapısal Özellikler

Akra Kışlası, Osmanlı askeri mimarisinin temel ilkelerini yansıtan, Açık avlulu ve iki katlı Kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir (Resim: 4). İlçenin merkezinde, Akra Ulu Camii'nin doğusunda konumlanan yapı gerek işlevsel gerekse simgesel anlamda kentin önemli odaklarından biri olmuştur.

Resim: 4. Akra Kışlasının İç Kısım Görünümü

¹³ Çadır Raib, Dohuk Bölgesindeki Tarihi Eserler, *Erbil Gazetesi*, 1797 (Kasım, 2013).

¹⁴ Irak Eski Eserler Genel Müdürlüğü, *al-Mawâqı' al-Âthariyya fî al-'Irâq* (Bağdat, 1970), 22.

¹⁵ Behzâd Hulmî Hüseyin, *Koye Kazasında Turistik Coğrafi Potansiyeller* (Erbil: Selahaddin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009), 135.

¹⁶ Ömer Eroğlu, "Erbil'de Yer Alan Osmanlı Kışlaları," *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 24/9 (Mayıs 2021), 149-163.

3.2.1. Avlu Düzeni

Kışlanın merkezinde yaklaşık 40-45 m uzunluğunda ve 30-35 m genişliğinde büyük bir avlu yer almaktadır. Bu avlu hem askerî törenler hem de toplu etkinliklerin düzenlendiği ana mekân işlevini görmüştür. Ortasında su ihtiyacını karşılamak için geleneksel bir kuyu bulunmaktadır (Resim: 5). Avlu çevresinde düzenli bir planla koğuşlar, depo ve idari mekânlar sıralanmıştır.

Resim: 5. Avlu.

3.2.2. Cepheler, Kapılar ve Pencereler

Kışlanın dört ana cephesi bulunmaktadır. Kuzey, doğu ve batı cepheleri ilçenin ana caddelerine açılırken, güney cephesi sade bırakılmıştır. Kuzey cephesindeki ana giriş kapısı 3 m genişliğinde ve 3,8 m yüksekliğinde olup iki kanatlı demir kapıyla donatılmıştır. Kapının üzerinde üst üste sıralanmış üç basık kemer yer almakta, bu düzenleme yapıya ritmik bir görünüm kazandırmaktadır (Resim: 6). Girişin hemen ardında kare planlı, tonoz örtülü bir geçit bulunmaktadır (Resim: 7). Bu geçidin batısında, yaklaşık 3,60 × 16,30 m ölçülerinde geniş bir odaya açılan kapı bulunmakta ve buranın askerî malzeme deposu olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Resim: 8).

Resim: 6. Ana Giriş Kapısı

Avlunun kuzeydoğu ve kuzeybatı bölümlerinde ölçüleri birbirine yakın dikdörtgen ve yarım dikdörtgen planlı, kemerlerle bölünmüş üçer oda yer almakta; doğu cephesinde de benzer şekilde üç oda bulunmaktadır (Resim: 9).

Batı cephesi ise bu düzenlemeden ayrılarak daha geniş iki dikdörtgen mekânla temsil edilmektedir. Bunlardan ilki $14,60 \times 4,70$ m, ikincisi ise $6,00 \times 4,70$ m ölçülerindedir (Resim: 10). Cephelelerde kullanılan dar ve yüksek pencereler hem doğal ışık hem de havalandırma işlevi görmüştür.

Resim: 7. Ana Giriş Geçidi

Resim: 8. Kışlanın Kuzeydoğu ve kuzeybatı cephesi.

Resim: 9. Kışlanın doğu cephesi

Resim: 10. Kışlanın batı cephesi.

3.2.3. Süsleme Özellikleri

Kışlanın mimarisinde süsleme unsurları oldukça sınırlıdır. Yalnızca kuzey cephesindeki ana giriş kapısı üzerinde bulunan basık kemer dizisi yapıya ritmik bir görünüm kazandırmaktadır. Bunun dışında cephelerde ya da iç mekânda herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmamaktadır. Bu durum, yapının salt askerî ve idarî işlevlere odaklandığını göstermektedir.

3.2.4. İç Mekân Düzeni

Zemin katta koğuşlar, depo, yemekhane, mutfak ve hamam gibi hizmet birimleri; üst katta ise subay ve komutan odaları, toplantı salonları ve idari birimler bulunmaktadır. İkinci kata kuzey ve güneydoğu köşelerindeki merdivenlerle çıkılmaktadır (Resim: 11). Girişin üstünde çift kapısıyla dikkat çeken bir oda dâhil olmak üzere yedi oda mevcuttur (Resim:

12). Doğu ve batı kanatlarda planı birbirine yakın odalar sıralanmış, bu odalar geçitlerle birbirinden ayrılmıştır (Resim: 13); (Resim: 14). Avluya ve iç koridorlara açılan geçişlerin özenle tasarlanmış olması, hızlı askerî hareketlilik ve düzeni kolaylaştırmıştır.

Resim: 11. Kışlanın ikinci katına çıkışı sağlayan merdivenler.

Resim: 12. Kışlanın kuzey cephesinde yer alan üst kattaki odalar.

Resim: 13. Odaları Ayıran Geçit

Resim: 14. Kışlanın ikinci katındaki odalardan birisi.

3.2.5. Malzeme ve Yapım Tekniği

Yapının inşasında yerel kalker taşı, tuğla, mermer ve ahşap gibi doğal malzemeler tercih edilmiştir. Kalın taş duvarlar yazın serinlik, kışın ısı yalıtımı sağlamış; ahşap tavanlar ve dar, yüksek pencereler doğal aydınlatma ve havalandırmaya katkı sağlamıştır (Resim: 15).

Bu seçimler hem iklime uyum sağlama hem de ekonomik ve geleneksel yapı tekniklerinden yararlanma kaygısıyla ilişkilidir. Böylelikle yapı, Osmanlı kışla mimarisinin tipolojik özellikleriyle yerel inşaat geleneklerinin bütünleştiği özgün bir örnek hâline gelmiştir.

Resim: 15. Kışlanın pencere ve oda kapıları.

Değerlendirme

Akra Kışlası, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda taşra yönetimini yeniden yapılandırma, askerî organizasyonu güçlendirme ve kentleşme politikalarını sahada uygulama iradesinin somut bir tezahürüdür. Kışlanın inşası, esasen bölgeyi koruma, gözetim sağlama ve stratejik güzergâhlardan geçen askerî birliklerin dinlenmesini temin etme amaçlarını taşımaktadır. Bu nedenle, gösterişli veya süslü bir mimariden ziyade, sağlamlık, dayanıklılık ve ekonomik gereklilikler ön planda tutulmuştur.

Kışla, kareye yakın dikdörtgen planı ve iki katlı şeması ile dikkat çekmektedir. Yapının dış duvarları oldukça kalın ve masif biçimde inşa edilmiş, güvenlik kaygıları doğrultusunda yalnızca tek bir ana giriş bırakılmıştır. Giriş, kuzey cephesinin orta bölümünde yer almakta olup, demir takviyeli ve kemerli bir taş kapı ile vurgulanmıştır. İçeri girildiğinde, geniş ve fonksiyonel bir avluya ulaşılır; bu avlu etrafında odalar dört yöne düzenli şekilde dağıtılmıştır. Bu odaların ölçüleri büyük ölçüde birbirine yakın olup, duvarlarında sağır nişler ve pencereler yer almaktadır. Kışlanın ikinci katı da birinci katla aynı plana sahip şekilde, kuzey, doğu ve batı yönlerinde dizili odalardan oluşmaktadır. Mekânsal bütünlük ve askerî işlevsellik gereği, avludan iç mekânlara ulaşım geniş koridorlar aracılığıyla hızlı hareketi mümkün kılacak biçimde düzenlenmiştir.

Yapının inşasında yerel taş, tuğla, mermer ve ahşap gibi malzemeler ustalıkla kullanılmış; bu sayede hem iklime uygunluk sağlanmış hem de yerel inşaat gelenekleri ile Osmanlı kışla mimarisi bütünleştirilmiştir. Kalın taş duvarlar, yazın serin, kışın ise sıcak tutacak biçimde tasarlanırken; ahşap tavanlar ve dar, yüksek pencereler doğal aydınlatma ve havalandırma işlevi görmüştür. Merkezi geniş avlu, askerî törenler ve toplu aktiviteler için ana mekân işlevi görürken, ortasında yer alan geleneksel kuyu ile su ihtiyacı karşılanmıştır.

Mimari açıdan bakıldığında, Akra Kışlası'nın merkezi avlusu, simetrik planı, kalın taş duvarları ve işlevselliği önceleyen mekânsal düzeni tipik Osmanlı askerî mimarisinin izlerini taşımaktadır. Bununla birlikte, yerel taş ustalarının ve mahalli iş gücünün katkısıyla gelişen özgün detaylar, kışlaya bölgesel bir karakter kazandırmıştır. Dış görünüşünde estetik kaygıdan ziyade işlevsellik ve maliyet öncelik kazanmıştır.

Kışlanın kent merkezinde yer alması, Osmanlı taşrasında sıklıkla rastlanan askerî ve sivil alan ayrımının Akra'da ortadan kalkmasına zemin hazırlamış; yapı, şehirleşme sürecinin başlıca tetikleyicilerinden biri hâline gelmiştir. Toplumsal ve idarî etkileri açısından, Akra Kışlası yalnızca bir askerî üs olmanın ötesine geçerek, devlet memurları, askerler, subay aileleri, esnaf ve zanaatkârlardan oluşan yeni sosyal katmanların kentte ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Kamu güvenliği, eğitim, sağlık ve adalet gibi temel hizmetler, kışla ve çevresinde toplanarak kentte modern yaşam pratiklerinin yerleşmesini hızlandırmıştır.

Diğer çağdaş Osmanlı kışlaları ile karşılaştırıldığında, her ne kadar Erbil ve Kerkük gibi şehirlerdeki örneklerle tipolojik açıdan benzerlikler taşısa da Akra Kışlası, kent merkezindeki konumu ve askerî-sivil işlevlerin iç içe geçmiş olması bakımından ayırt edici bir özellik göstermektedir (Resim: 16); (Resim: 17).

Anadolu'da pek çok kışla kent dışında inşa edilirken, Akra Kışlası şehir dokusuyla bütünleşerek askerî ve sivil yaşamın kaynaştığı dinamik bir model sunmuştur¹⁷.

Nitekim Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerindeki kışlalar Erzurum Şahap Paşa Kışlası (Resim: 18), Edirne'de II. Mahmud döneminde yaptırılan Mahmudiye (Piyade) Kışlası (Resim: 19), İstanbul'daki Rami Kışlası (Resim: 20) ve Selimiye Kışlası¹⁸ (Resim: 21) ve Makedonya Manastır Askerî Kışlası (Resim: 22) Akra Kışlası ile benzer tipolojik unsurlar taşımaktadır. Bu yapılarla birlikte değerlendirildiğinde; kare ya da dikdörtgen plana sahip geniş avlu düzeni, simetrik cephe kurgusu, kalın taş duvarlar, doğal ışık ve havalandırmaya imkân veren pencere sistemleri ve fonksiyonel mekânsal organizasyon, Osmanlı taşra kışlalarının ortak özellikleri olarak öne çıkmaktadır. Böylece Akra Kışlası hem Osmanlı askerî mimarisindeki sürekliliği hem de bulunduğu coğrafyanın yerel karakterini yansıtan özgün bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

¹⁷ Aynur Çiftçi, 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askerî Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askerî Yapılar (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, doktora tezi, 2004), 69.

¹⁸ Gözde Ramazanoğlu, Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, doktora tezi, 2003), 48.

Resim: 16. Erbil Güver ve Köysancak kışlaları.

Resim: 17. Kerkük kışlası

Resim: 18. Erzurum Şahap Paşa Kışlası

https://erzurumgunebakis.com/haber/sahap_pasa_kislasi_atil_durumda-53947.html
(Erişim, 16.09.2025)

Resim: 19. Edirne Mahmudiye (Piyade) Kışlası

<https://www.trthaber.com/haber/yasam/tarihi-mahmudiye-kislasi-kultur-merkezine-donusecek-890648.html> (Erişim, 16.09.2025)

Resim: 20. İstanbul Rami Kışlası

<https://gazeteoksijen.com/turkiye/250-yillik-rami-kislasi-kultur-vahasina-donustu-169129> (Erişim, 16.09.2025)

Resim: 21. İstanbul Selimiye Kışlası. <https://www.istdergi.com> (Erişim, 17.06.2025)

Resim: 22. Makedonya Manastır Askerî Kışlası

<https://yoldaolmak.com/manastir-askeri> (Erişim, 16.09.2025)

Akra Kışlası, zamanın yıpratıcı etkilerine, eklemeler ve tadilatlarla rağmen büyük ölçüde özgün kimliğini korumayı başarmıştır. Kışlanın korunması ve kültürel miras olarak değerlendirilmesi yalnızca yerel toplum için değil, Osmanlı taşra tarihi ve askeri mimari mirası açısından da büyük önem arz etmektedir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda yürürlüğe koyduğu askerî ve idarî reformların taşra ölçeğindeki en belirgin mekânsal yansımalarından biri olan Akra Kışlası, yalnızca bir askerî tesis değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve yönetsel dönüşümün somut bir göstergesidir. Bu yapı, merkezî idarenin taşrada kurumsallaşma çabalarının simgesi olarak hem devlet otoritesinin görünür kılındığı hem de çağın yenilikçi anlayışının mekâna yansıtıldığı çok katmanlı bir kamusal alan niteliği taşır. Böylece, Tanzimat reformlarının taşra kentlerine nasıl nüfuz ettiğini, merkez ile çevre arasındaki yeni dengelerin nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından özel bir öneme sahiptir.

Mimari açıdan Akra Kışlası, Osmanlı askerî yapı geleneğinin temel ilkeleriyle uyumlu bir plan anlayışı sergiler. Kareye yakın dikdörtgen planı, iki katlı kütle düzeni, ortasındaki geniş avlusu, simetrik cepheleri ve kalın duvar örgüsüyle hem işlevsellik hem dayanıklılık hem de estetik bütünlük açısından dikkat çeker. Yapının en özgün yönü ise, yerel malzeme ve işçilik unsurlarının ustalıkla değerlendirilmesidir. Bu durum, imparatorluk genelinde uygulanan mimari ilkelerin bölgesel karakterle kaynaştığı, yerel kimliği yansıtan bir sentez ortaya koymuştur. Kışla bu yönüyle, merkezden taşraya uzanan mimari politikaların yerel coğrafyayla etkileşime girerek dönüştüğü bir hafıza mekânına dönüşmüştür.

Orta avlu etrafında kurgulanan düzen, yalnızca askerî disiplinin sürdürülmesini değil, aynı zamanda ortak yaşam kültürünün gelişmesini de desteklemiştir. Cephelerdeki simetri, açıklık oranları ve ritmik tekrarlar, dönemin rasyonel ve ölçülü tasarım anlayışını taşra

ölçeğinde yansır. Böylece yapı, işlevsel olduğu kadar temsilî bir anlam da kazanmış; askerî düzenle birlikte toplumsal düzenin de sembolü hâline gelmiştir.

Akra Kışlası, zamanla askerî işlevinin ötesine geçerek kentte idari, sosyal ve kültürel faaliyetlerin odak noktası hâline gelmiştir. Çevresinde eğitim, sağlık ve lojistik alanında yeni kurumların oluşması, taşra yerleşimlerinde kamusal hizmetlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu durum, Osmanlı taşrasında yenileşme sürecinin yalnızca merkezden dayatılan bir hareket değil, yerel toplumun da aktif katılımıyla biçimlenen dinamik bir süreç olduğunu gösterir. Kışla, askerî reformlarla toplumsal dönüşüm arasındaki ilişkiyi mimari düzlemde görünür kılan özgün bir örnek olarak öne çıkar.

19. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında Akra Kışlası, kale, tabya, karakol, cephanelik ve hastanelerle birlikte bölgesel güvenlik ve yönetim ağının önemli bir halkasını oluşturmuştur. Bu konumuyla hem güvenlik ve asayişin sağlanmasında hem de merkezî idarenin taşrada kökleşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Aynı zamanda kamu düzeninin korunması, sosyal istikrarın temini ve yeni yaşam biçimlerinin yerleşmesinde de etkin olmuştur. Böylelikle, askerî bir yapı olmanın ötesine geçerek devletin taşradaki otoritesini temsil eden sembolik bir anıta dönüşmüştür. Günümüzde Akra Kışlası'nın restore edilip yeniden işlevlendirilmesi, sadece tarihî bir yapının korunması anlamına gelmez; aynı zamanda Osmanlı taşra mimarisinin gelişim sürecini, kültürel sürekliliği ve kimlik inşası dinamiklerini anlamak açısından da büyük önem taşır. Restorasyon çalışmaları, yapının özgün kimliğini koruyarak hem akademik araştırmalara hem de yerel toplumun kültürel belleğine katkı sağlamaktadır. Böylece Akra Kışlası, bir yandan bilimsel incelemelere kaynaklık eden, diğer yandan yerel aidiyet bilincini pekiştiren çok boyutlu bir miras alanı hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, Akra Kışlası Osmanlı yenileşme sürecinin taşradaki en somut temsilcilerinden biridir. Askerî disiplin ile sivil yaşamın kesiştiği bu yapı, geleneksel üslup ile çağdaş plan anlayışının buluştuğu noktada özgün bir sentez oluşturur. Onun korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, yalnızca mimari bir mirasın değil; aynı zamanda bölgenin tarihî kimliği ve toplumsal belleğinin sürdürülebilirliği açısından da vazgeçilmez bir sorumluluktur. Bu çerçevede Akra Kışlası, Osmanlı taşra kentlerinin dönüşümünü anlamak için eşsiz bir belge, mimarlık tarihi için değerli bir örnek, bölge halkı için ise güçlü bir kimlik sembolü niteliğindedir.

Kaynakça

- Abdullah, Celil İsmail. "Osmanlı Kışlalarının Irak'ta Asayişin Sağlanmasındaki Rolü." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 12/1 (2014).
- Abdülkerim Fendi, Vd., *Duhok il Rehberi*, (Duhok: Duhok Üniversitesi Yayınları, 1995).
- Abu Zait Selim, Faik. *Akra'nın Turistik Rehberi*. Erbil: 1999.
- Akra'yı, Çambet Şükri. *Krallık Dönemi Akra*. Erbil: Erbil Matbaası, 2008.

- Arşiv-i Osmanî. *Musul Vilayeti ve Irak Kışlaları Defterleri (1835-1918)*. İstanbul: İstanbul Hükümet Arşivleri Başkanlığı.
- Carcis, Abdul-Jabbar. *Delîl Musul al-‘Âlem*. Musul: Musul Matbaası, 1975.
- Çadır, Raib. “Dohuk Bölgesindeki Tarihi Eserler.” *Erbil Gazetesi*, sayı 1797, Kasım 2013.
- Çiftçi, Aynur. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Askeri Mimari ve İstanbul’da İnşa Edilen Askeri Yapılar. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, doktora tezi, 2004.
- El-Haddad. *İslam Medeniyetinde Mimarlık ve Sanatlar*. Kahire: Haliç Arap Yayınları, 2009.
- Eroğlu, Ömer. “Erbil’de Yer Alan Osmanlı Kışlaları.” *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 24/9 (Mayıs 2021): 149-163.
- Hussein, Rafiq. Güver Kışlası. Erbil: Selahaddin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitirme Tezi, 2022
- Hüseyin, Behzâd Hulmî. *Koye Kazasında Turistik Coğrafi Potansiyeller*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selahaddin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erbil, 2009.
- Irak Eski Eserler Genel Müdürlüğü. *Al-Mawâqî‘ al-Âthariyya fî al-‘Irâq*. Bağdat, 1970.
- Kamaran Kasım Abdülrahman, *Akra Eski Ve Yeni Tarihi*, (Akra: Akra İlçe İdari Yayınlar,2012).
- Kubilay, Ayşe Yetişkin. “Kışlalar.” *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.
- Mallah, Hâşim Yahyâ el-. *Râşidî Döneminde Musul’un Kurtuluşu ve İmarı*. Musul: 1992.
- Mayi, Enver. *Badinan’daki Yerli Hak*. Dohuk: 1999.
- Mukriyanî, Hüseyin Huznî. *Bekûrî Mějûyî Mîranî Soran*. Bağdat: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1935.
- Ramazanoğlu, Gözde. *Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, doktora tezi, 2003.
- Sabır, Hassan. “Mahmur Kışlası ve Restoresi.” *Subartu Dergisi* 1 (Haziran 2007).
- Yasin, Cevher Ali ve Ramazan Kemal. *Akra’nın Yatırım Projesi*. Erbil: Erbil Matbaası, 2012.
- Zeki, Muhammed Emin. *Irak’ın Eski Tarihi ve Kürt Tarihinin Özeti*. Bağdat: Maarif Matbaası, 1930.